

Nr 8.

Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av väckt motion angående en allsidig utredning i den s. k. Unmansaffären.

I en inom andra kammaren väckt, till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 16, av herr *Spångberg m. fl.* har yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att Kungl. Maj:t måtte tillsätta en kommitté med uppgift att företaga en allsidig utredning i den s. k. Unmansaffären.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

För egen del får *utskottet* anföra.

Utskottet har till en början diskuterat den principiella frågan, huruvida det — med hänsyn till regeringsformen § 90 — tillkomme riksdagen och utskottet att över huvud taga den befattning med detta ärende, som kunde påkallas av motionen. Röster ha inom utskottet höjts för den meningen, att det icke tillkomme riksdagen och sålunda ej heller utskottet att taga sådan befattning med en fråga, som bland annat varit föremål för domstols prövning. Med hänsyn till Unmansaffärens uppkomst och utveckling under snart två årtionden i vårt offentliga liv och då dessutom från rättsvårdande håll gjorts gällande, att ovan anförda betänkligheter icke kunde tillmätas avgörande betydelse, har utskottet icke ansett sig kunna undandraga sig att underkasta ärendet en närmare prövning. Utskottet har förty ansett sig böra söka sätta sig in i det omfattande och komplicerade materialet för att bilda sig en uppfattning i frågan, huruvida bärande skäl kunna anföras för att affären i fråga icke skulle vara av myndigheterna tillräckligt utredd och huruvida någonting skulle stå att vinna genom en ytterligare utredning.

Utskottet har beretts tillfälle att taga del av det inom justitiedepartementet förvarade materialet i Unmansaffären. Utskottet har vidare tagit del av JK-ämbetets från trycket år 1938 utgivna utredning, vilken i huvudsak grundats på en utredning, som dåvarande revisionssekreteraren, nuvarande justitieombudsmannen Folke Rudewall 1936 och 1937 verkställde i egen skap av t. f. justitiekansler. Likaså ha utskottets ledamöter haft tillgång till JK-ämbetets utredning 1947, verkställd av nuvarande riksåklagaren Maths Heuman med biträde av advokatfiskalen Karl W. Modigh, en utredning som icke utgivits från trycket. Vidare har utskottet kunnat bilda sig en uppfattning om omfattningen av polisens utredningsmaterial ävensom processmaterialet i det mål, varigenom av allmän åklagare talan fördes mot artisten Gustaf Unman och tvenne hans medhjälpare för falsk angivelse mot ett flertal personer. Under utskottsarbetets gång ha, i vissa fall efter

hemställan från utskottet och i vissa fall utan sådan framställning, till utskottet inkommit skrifter i ärendet. Sålunda ha skrifter ingivits förutom av Unman av auktoriserade revisorerna Harald Carlström och Kurt Elfborg samt ombudsmannen juris kandidaten Birger Cornell i egenskap av företrädare för Unman. Carlström, Elfborg, Cornell jämte Unmans nuvarande förmyndare, förre stadsrevisorn Magnus Billing, ha dessutom beretts tillfälle att inför utskottet utveckla sina synpunkter i ärendet.

Riksdagens nuvarande JO Folke Rudewall har inför utskottet haft föredragningar dels i affären i dess helhet och dels på särskilda punkter, där utskottet önskat närmare upplysningar och klarlägganden.

Slutligen bör redovisas, att utskottet jämväl tagit del av hemligstämplade läkarutlåtanden rörande sinnesbeskaffenheten hos vissa i affären inblandade eller medagerande personer.

Som bilaga till detta utlåtande har fogats en promemoria betitlad »Unmansaffärens uppkomst och utveckling». Syftet med densamma har främst varit att riksdagens ledamöter skola kunna bilda sig en uppfattning om i vilken utsträckning affären varit föremål för utredning av olika myndigheter: förmyndarkammaren, överståthållarämbetet, kriminalpolisen i Stockholm, justitieombudsmannen och i skilda sammanhang justitiekanslersämbetet.

Under behandlingen av ärendet har utskottet fått bestyrkt det intrycket, att Unmansaffären kan betraktas ur tre olika huvudsynpunkter: dels huruvida brottsligt förfarande kan påvisas, dels huruvida i ett eller flera fall sådana handlingar förekommit, som skulle kunna underkastas civilrättslig prövning, dels slutligen huruvida vissa omstridda handlingar varit ekonomiskt lämpliga eller moraliskt oantastliga. Utskottet vill med styrka framhålla, att det vid sin behandling av Unmansaffären måst inskränka sig till att pröva ärendets skilda delar huvudsakligast ur den här ovan först angivna synpunkten. Det ankommer ju icke på samhällets organ — domstolarna själfallet undantagna — att utreda enskilda medborgares civilrättsliga mellanhavanden, än mindre ankommer det på samhällets organ att döma i personliga tvister om vad som i förvaltningen av enskild egendom kan från tid till annan anses vara ekonomiskt lämpligt eller moraliskt hållbart, frågor, som principiellt måste hänföras till den personliga bedömningen från fall till fall. Det synes utskottet så mycket viktigare att betona denna gränsdragning som såväl i motionen som i den offentliga diskussionen en sammanblandning stundom skett av dessa olika element. Själfallet ha också åklagarmyndighetens utredningar endast avsett att utröna, dels huruvida någon av de personer, med vilka Unman stått i affärsförbindelse under sin rättskapabla tid, förfarit brottsligt gentemot Unman, dels huruvida någon av dem som efter Unmans omyndigförklarande haft att förvalta hans egendom och tillvarataga hans rättmätiga intressen — myndigheter eller en-

skilda — gjort sig skyldig till brottsligt förfarande. I hädse fallen ha utredningarna lämnat negativt resultat. Detta behöver icke utesluta, att Unman gentemot någon eller några personer kan ha anspråk av civilrättslig natur.

Då utskottet därefter ställt sig den frågan, huruvida genom hittills företagna utredningar något fall skulle ha kunnat förbises, i vilket brottsligt förfarande i någon form förekommit, har ärendet på ett naturligt sätt sönderfallit i två tidsbestämt avgränsade huvuddelar, nämligen dels tiden mellan första och andra förmynderskapsperioden, dels den andra ömyndighetsperioden, speciellt under rådmannen Folke Lundquists förmynderskap från den 3 mars 1932 till den 8 maj 1934.

Vad först angår den senare perioden ha, såsom framgår av den till utlåtandet fogade bilagan, olika anmärkningar blivit framställda mot Lundquist. Vid en genomgång av dessa anmärkningar har utskottet funnit, att de i intet fall kunnat rubriceras som brottsligt förfarande. Anmärkningarna gälla bland annat förvaltningsåtgärder om vilkas lämplighet självfallet delade meningar kunna uppstå. Det tillkommer icke utskottet att härutinnan fälla värdeomdömen. Emellertid kan icke utskottet underlåta att påpeka, att när det gäller bedömningen av Lundquists förmynderskap det icke får bortses ifrån, att denna tid inföll under verkningarna av den s. k. Kreugerkraschen med fallande hyror, stegrade räntor och vikande fastighetsvärden. Förmyndarförvaltningen avsåg i allt väsentligt fastigheter, och Lundquist synes ha velat sköta förmynderskapet så, att fastigheterna kunde bevaras till ett gynnsammare läge på fastighetsmarknaden. Till följd härav nödgades Lundquist söka främst lösgöra och anskaffa medel för att betala oprioriterade fordringsägare och därigenom undvika konkurs med exekutiv försäljning av fastigheterna. Detta synes förklara, att medel icke stodo till buds för betalning av in-teckningsräntor, varför fastigheterna vid den tidpunkt, då Lundquist lämnade förmynderskapet, voro tagna i mått. Avsikten synes ha varit en förhoppning, att med prioriterade fordringsägare kunna träffa uppgörelser utan tvångsförsäljning av fastigheterna i ett ogynnsamt läge. Vidare har Lundquist på olika vägar för sin myndling lyckats återvinna avsevärda belopp. Vad redovisningsförfarandet beträffar, må noteras, att Lundquists förvaltning gjorts till föremål för upprepade undersökningar, dels av auktoriserade revisorer Paul Norman ensam och dels av denne i samarbete med en av Unman utsedd granskningsman, Fr. Hammarstrand, vilka visordat att Lundquists bokföring, i allt väsentligt kunnat styrkas med vederbörliga verifikationer. De anmärkningar, som framförts mot Lundquist, ha av förmyndarkammaren, som haft att slöja sig på dessa revisionsintyg, icke föranlett någon åtgärd.

Beträffande förmynderskapsperiodens senare del ligger denna genom bokföringen helt klarlagd.

Utskottet har sålunda vid sin granskning av förmynderskapsperioden icke kunnat finna sannolikt, att en ny utredning skulle kunna uppdaga någonting, som icke klarlagts och bedömts vid myndigheternas tidigare befattning med ärendet.

Beträffande affärstransaktionerna under Unmans myndighetsperiod under tiden 1 mars 1931—3 mars 1932 den s. k. »vidräkningsperioden» — är det svårt att bilda sig en klar uppfattning av vad som förevarit. Såsom av bilagan framgår var Unman under denna tid invecklad i omfattande affärer utan att ha ordnad bokföring. Att Unman förbrukat en betydande del av sin förmögenhet genom ekonomiska engagement i Stockholms garveriaktiebolag är ostridigt. Unman invecklade sig vidare under denna tid i affärer med bankiren Gregor Mileikowsky samt anlidade för förvaltningen av sin egendom bankiren Birger Varenius. Hittills verkställda utredningar ha icke kunnat leda i bevis eller göra sannolikt, att dessa personer gjort sig skyldiga till brottsligt förfarande gent emot Unman. Vissa transaktioner synas dock ha varit av anmärkningsvärd natur, exempelvis en utfästelse från Unman till Mileikowsky att vid guldmyntfotens avskaffande i Sverige erlægga vissa likvider omräknade i guldvaluta. Observeras må dock, att Mileikowsky under Lundquists förmyndarperiod förmåddes att avstå ifrån att åberopa denna betalningsutfästelse, som då representerade ett värde av 38 000 kronor.

Tilläggs må, att det negativa resultatet av utredningarna ur brottslighetssynpunkt icke utesluter, att Unman från sin rättskapabla tid kan ha anspråk av civilrättslig natur gentemot någon eller några av dem, med vilka han varit invecklad i affärer. Processer ha också genom alla tre instanserna förts av Unman gent emot Mileikowsky utan att det av Unman och hans ombud förebragta materialet av domstolarna kunnat läggas till grund för dom till Unmans förmån.

Utskottet har vid sin handläggning av ärendet icke kunnat bibringas den övertygelsen, att någonting skulle stå att vinna genom en förnyad utredning med avseende å nu berörda period. Redan när 1938 års utredning verkställdes visade det sig svårt att efter så lång tid söka rekonstruera affärshändelserna, detta främst genom avsaknaden av ordnad bokföring från Unmans sida. Om detta gällde 1938, så måste det gälla med så mycket större tyngd elva år fjärmare det ursprungliga händelseförloppet. Utskottet kan för övrigt ansluta sig till den mening, som uttalats av nuvarande riksåklagaren Heuman i dennes i egenskap av t. f. justitiekansler 1947 verkställda utredning, nämligen att man utan överdrift kan påstå, att »frågan om hur en person förlorat sin förmögenhet ytterst sällan, kanske aldrig, blivit så noggrant och grundligt utredd av offentliga myndigheter och från enskilt håll som i detta fall.»

I förevarande motion göres gällande, att behandlingen av Unman och

hans ombud »synes sakna motstycke i vår tids rättshistoria». Med anledning härav vill utskottet anmäla, att de företedda hemliga handlingarna rörande sinnessjukförklaring och sinnesundersökning av vissa i affären agerande personer äro av sådan art, att de bestyrka slutsatsen, att ifrågasvarande ingripanden varit påkallade.

Utskottet har sålunda under behandlingen av detta ärende icke kunnat finna sannolikt att genom en ny utredning andra omständigheter skulle kunna förebringas än de som genom upprepade tidigare utredningar av olika myndigheter klarlagts. Utskottet har bibringats den uppfattningen, att Unmansaffären — vad angår myndigheternas befattningstagande med densamma — nu vore mogen för avskrivning.

Med stöd av det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motion, nr 16, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 maj 1949.

På utskottets vägnar:

MANNE STÅHL.

Närvarande: herrar Ståhl och Bark, fru Eriksson i Stockholm, herrar Jansson i Aspeboda och Karlsson i Olofström, fröken Vinge, herr Bengtsson, fru Ewerlöf, herrar Persson i Appuna och Nyberg.

Reservation

av fru *Ewerlöf*, som ansett, att utskottet med hänsyn till regeringsformen § 90 icke bort upptaga ärendet till saklig behandling.

Unmansaffärens uppkomst och utveckling.

Unmansaffären avser en mängd olika klagomål, som artisten Gustaf Unman och olika personer, vilka företrätt honom under årens lopp, framställt hos skilda myndigheter efter det att Unman den 3 mars 1932 för andra gången förklarats omyndig. Klagomålen ha i främsta rummet gått ut på, att Unman — vars förmögenhet minskats med betydande belopp — ådragit sig denna förlust i huvudsak genom brottsligt eller eljest rättsstridigt förfarande från olika personers sida, i första hand Unmans förmyndare åren 1932—1934, nuvarande rådmannen Folke Lundquist samt bankirerna Gregor Mileikowsky och Birger Varenius. Vidare har gjorts gällande, att de som å tjänstens vägnar verkställt utredningar i saken eller handlagt i samband därmed förekommande frågor — Stockholms rådhusrätt, förmyndarkammaren, befattningshavare vid överståthållarämbetet m. fl. — därvid förfarit försumligt eller felaktigt. Sammanlagt ett tjugotal personer ha av Unman under de gångna åren blivit anmälda för brottsligt förfarande. Ingen av dessa anmälningar har lett till åtal eller annan åtgärd mot de anmälda. Däremot ha Unman och en av hans tidigare medhjälpare förklarats saker för falsk angivelse men på grund av sinnessjukdom icke kunnat fällas till ansvar. En av hans tidigare medhjälpare har ådömts straff för falsk angivelse.

Då den i ämnet väckta motionen utmynnar i yrkande om ytterligare utredning i saken, torde en redogörelse för Unmansaffärens uppkomst och utveckling samt för utredningar, som under årens lopp verkställts med anledning av till olika myndigheter gjorda anmälningar och ingivna klagskrifter, vara påkallad. Redogörelsen gör icke anspråk på fullständighet, men torde vara ägnad att utgöra underlag för bedömandet av frågan huruvida underlåtenhet med fog ligger myndigheterna till last i fråga om sakens klarläggande.

Unman är född 1879. Efter sina föräldrar, vilka avledo, fadern 1913 och modern 1928, ärvde han en avsevärd förmögenhet. Unman har åtnjutit undervisning bland annat vid konstakademien i Stockholm och har sedan ägnat sig åt konstnärlig verksamhet och åt skötseln av sin förmögenhet.

Den 13 november 1928 försattes Unman på egen begäran i omyndighets-tillstånd. Den 17 september 1929 förklarades han, likaledes på egen begäran, åter myndig. Enligt den av hans förmyndare, advokaten Allvar Elmström, avgivna slutredovisningen av förmynderskapet ägde Unman då i tillgångar över skulder 934 262 kronor 34 öre. Tillgångarna utgjordes huvudsakligen av följande fastigheter i Stockholm: Stallmästaren 14, Surbrunn 10, Volontären 6, Vingråen 29, Surbrunn 8, hälften av Kamelian 1 och hälften av Gjutaren mindre 6.

Efter myndigförklaringen den 17 september 1929 invecklade sig Unman i vidlyftiga affärer rörande Stockholms garveriaktiebolag, som bildats på eftersommaren 1928 för exploaterandet av en nyuppfunnen garvningssmetod. Uppgifterna angående storleken av Unmans slutliga engagemang i detta bolag variera mellan 420 000 och 675 000 kronor. Bolaget försattes i konkurs den 11 oktober 1931, varvid allt vad Unman däri investerat gick förlorat.

Under åren 1930 och 1931 företog Unman ombyggnad av två av sina fastigheter, vilket medförde en höjning av deras taxeringsvärden med tillhopa

448 000 kronor. Ombyggnadskostnaderna synas ha uppgått till 495 000 kronor.

Trots att Unman sålunda hade en omfattande förmögenhetsförvaltning och låg i stora affärer, saknade han ordnad bokföring.

Efter myndigförklaringen anlätade Unman tid efter annan olika personer vid skötseln av sin ekonomi. Mot flera av dessa personer har Unman sedermera gjort anmälan till polismyndigheten om brottsligt förfarande mot honom. Anmälningarna ledde i intet fall till någon åtgärd. I ett flertal rättegångar, som Unman under denna tid förde, anlätade han ävenledes olika advokater.

Gustaf Unman ägde fastigheterna Gjutaren mindre 6 och Kamelian 1 gemensamt med sin farbroder Patrik Unman, född 1846. Denne försattes den 5 maj 1930 i omyndighetstillstånd med byrådirektören Claes Breitholtz och notarien Adil Bergström som förmyndare. Bergström ersattes den 8 september 1932 såsom förmyndare av dåvarande förste assessorn vid rådhusrätten, numera militieombudsmannen Erik Wilhelmsson. Den 29 juni 1933 avgick även Breitholtz och Wilhelmsson blev ensam förmyndare. Patrik Unman avled den 9 augusti 1936 efterlämnande såsom arvingar Gustaf Unman och tre andra brorsbarn. Enligt testamente den 31 januari 1934 var emellertid Gustaf Unman utesluten från del i kvarlåtenskapen.

1930 sålde Gustaf Unman fastigheten Stallmästaren 14.

Under våren 1931 träffades avtal mellan Gustaf Unman och Patrik Unmans förmyndare, varigenom Gustaf Unman för en köpeskilling av 285 000 kronor inköpte farbroderns andel i Gjutaren mindre 6. Denna hälft var vid tidpunkten för köpet utmätt. För finansiering av köpet trädde Gustaf Unman i förbindelse med bankiren Gregor Mileikowsky, född i Minsk i Ryssland 1889. Unmans likviditet var vid denna tidpunkt ansträngd. Mileikowsky lämnade Unman lån till betydande belopp, mestadels mot säkerhet av inteckningar i Unmans fastigheter. De upplånade medlen användes — förutom till fastighetsköpet — till betalning av ombyggnadsarbetena och till gäldande av skulder, som Unman ingått för garveriaktiebolagets räkning, samt till inlösen av tidigare upptagna inteckningslån, som där- efter övertogs av Mileikowsky.

Sannolikt i början av juni 1931 kom Unman i förbindelse med en tidigare kompanjon till Mileikowsky, bankiren Birger Varenius. Omkring den 1 juli 1931 erhöll Varenius i uppdrag att förvalta Unmans fastigheter. Därjämte handhade Varenius i icke obetydlig utsträckning förvaltningen av Unmans ekonomi i övrigt. Varenius lämnade varje månad redovisning för sin förvaltning till Unman, vilken godkände redovisningarna.

Under loppet av 1931 blev Unmans ekonomiska situation allt mera tryckt, närmast beroende på de stora utbetalningar han på grund av tidigare ingångna ansvarsförbindelser nödgats göra för garveriaktiebolagets räkning. För att skaffa medel till dylika utbetalningar sålde Unman i slutet av 1931 fastigheten Volontären 6 till Mileikowsky för en köpeskilling av 390 000 kronor.

På eftersommaren 1931 inköpte Gustaf Unman från Patrik Unman dennes andel jämväl i Kamelian 1. Köpeskillingen var 235 000 kronor. I samband härmed sålde Gustaf Unman hela Kamelian 1 till direktören Erik Fahlén för ett pris av 565 000 kronor.

Den 3 mars 1932 förklarades Gustaf Unman ånyo av rådhusrätten omyn- dig. Ansökan härom hade ingivits av Unmans frånskilda hustru, Marianne Unman, med vilken Unman hade två barn. Rådhusrätten ansåg att Unman genom otillbörligt förfarande i avseende å sin egendom äventyrade sin och sin familjs välfärd. Till Unmans förmyndare utsågs dåvarande assessorn, numera rådmannen Folke Lundquist.

I sin år 1931 avlämnade deklaration hade Gustaf Unman upptagit till- gångar till 2 593 400 och skulder å 1 608 541 kronor eller således en be- hållen förmögenhet av 984 859 kronor. Den 1932 avlämnade deklarationen — Unman var då allfort rättskapabel — utvisade däremot tillgångar till ett värde av endast 1 817 900 kronor och skulder å 2 135 000 kronor, vadan skulderna då överstego tillgångarna med 317 000 kronor. Lundquist för- klarade i skrivelse till överförmyndaren vid förmynderskapets övertagande, att konkurs endast under vissa förutsättningar kunde undvikas.

Lundquist avlämnade till överförmyndaren redovisning för 1932 års förvaltning först den 2 november 1933. Enligt denna redovisning upp- gingo Unmans tillgångar den 3 mars 1932 till 1 923 841 kronor 61 öre, medan skulderna utgjorde 2 325 789 kronor 6 öre. Skulderna överstego alltså tillgångarna med 401 947 kronor 45 öre. Ehuru taxeringsvärdena å de ombyggda fastigheterna under år 1932 ökades med 448 000 kronor, ut- visade förmyndarräkningen en brist vid årets slut å 20 289 kronor 57 öre. Det må här anmärkas, att redovisningens upprättande försvårades avsevärt därigenom att Unmans affärer voro synnerligen invecklade och att Un- man icke haft ordnad bokföring. Vid bedömandet av redovisningens siff- ror må vidare beaktas, att betalningsutfästelser å 200 000 kronor, som Un- man gjort till firman A. Johnsson & Co och som upptagits som skulder i redovisningen, förklarades ogiltiga av domstol efter rättegång, anställd av Lundquist. Därjämte träffade Lundquist uppgörelse med Mileikowsky, att denne skulle avstå från att åberopa en av Unman gentemot Mileikowsky gjord betalningsutfästelse å omkring 38 000 kronor — i affären betecknad som den s. k. »guld klausulen» — som Lundquist likaledes redovisat som skuld. Även med andra borgenärer åstadkom Lundquist för Unman fördel- aktiga uppgörelser.

Redan nu må förutskickas, att den betydande förmögenhetsförlust, som alltså uppkommit under tiden september 1929—3 mars 1932, kan ha ägt rum utan att Unman obehörigen frånhänts medel. Unmans förluster på garveriaktiebolaget ha nämligen såsom tidigare nämnts beräknats uppgå till mellan 420 000 och 675 000 kronor, och i övrigt måste de utgifter han haft under ifrågavarande tid ha uppgått till högst betydande belopp.

Då Lundquist den 8 maj 1934 frånträdde förmynderskapet, överstego enligt hans slutredovisning tillgångarna skulderna med omkring 19 000 kronor. I nämnda redovisning äro emellertid såsom skulder alltjämt upp- tagna nyssnämnda 200 000 kronor, enär rättegången om utfästelsernas ogiltighet då ännu icke slutförts. När Lundquist frånträdde förmynder- skapet, efterträdde han som förmyndare av advokaten A. Hemming-Sjö- berg, som utövade förmynderskapet till 4 november 1937. Då förordnades såsom förmyndare auktoriserade revisorn E. Karlsteen och legitimerade läkaren Tor Engeström. Från den 27 mars 1939 till den 18 januari 1940 var Karlsteen ensam Unmans förmyndare. Unmans nuvarande förmyndare är förre stadsrevisorn Magnus Billing.

Det må här noteras, att Vingråen 29 den 10 juli 1934 försålde exekutivt sedan förmyndaren Hemming-Sjöberg icke under hand kunnat skaffa köpare till densamma. Vid försäljningen uppstod intet överskott. Fastigheten inropades av Birger Varenius till högre belopp än som fordrades för att skydda Varenius inteckningar. Vidare lät Hemming-Sjöberg den 28 augusti 1934 försälja Gjutaren mindre 6 till A. Johnson & Co. för en köpeskilling av 490 000 kronor.

1933 började Unman att hos olika myndigheter framställa anmärkningar mot och påkalla utredning rörande det sätt, på vilket hans förmögenhet förvaltats av personer, som haft hans uppdrag härtill eller varit förordnade som förmyndare för honom. Han har därjämte framställt anmärkningar mot förvaltningen av farbrodern Patrik Unmans förmögenhet. Vidare har anmärkts på det sätt, varpå olika myndigheter behandlat hans framställningar. Unman biträdades därvid av förre polisöverkonstapeln Torsten Dahnberg och av juris kandidaten Björn Dalström. Då frågan om sambandet mellan sinnessjukförklaringen av Dahnberg och Unmansaffären varit föremål för diskussion, må här noteras, att Dahnberg strax innan han började syssla med affären under fyra månader vårdats å sinnessjukhus.

Klagomålen riktade sig till en början mot Lundquist. Dahnberg trodde sig finna, att Lundquist frånhänt sin myndling avsevärda belopp, inemot 200 000 kronor, och lämnat falska redovisningsräkningar. Efter det en undersökning av Lundquists redovisning genom Stockholms förmyndarkammarens försorg verkställdes av auktoriserade revisorn Paul Norman, dels ensam och dels under medverkan av en av Unman utsedd granskningsman, Fr. Hammarstrand, därvid intet brottsligt förfarande från Lundquists sida kunnat konstateras, vände sig Dahnbergs och Unmans misstankar mot dem som voro ansvariga för undersökningen, nämligen Norman, Hammarstrand, förmyndarkammaren, rådhusrätten, överförmyndaren assessorn, nuvarande rådmannen Harald Källander och borgmästaren Gunnar Fant ävensom mot Lundquists efterträdare som förmyndare, advokaten Hemming-Sjöberg. Då frågan om Lundquists ansvar till avsevärd del ägde samband med spørsmålet, hur Unman själv förvaltats sin egendom innan han den 3 mars 1932 förklarades omyndig, gjorde Dahnberg och Unman gällande, att även Mileikowsky och Varenius, då de under år 1931 biträtt Unman med hans förmögenhetsförvaltning, förfarit brottsligt mot denne; Mileikowsky och Varenius anklagades för underlåten redovisning till Unman av inemot 400 000 kronor. Vidare gjordes gällande, att målaren Birger Hägg och portvakten John Pettersson, vilka utfört vissa reparationsarbeten i Gustaf Unmans fastigheter, i förefintligen verifikationer upptagit arbeten till priser, som icke stodo i riktig proportion till utfört arbete, därvid de handlat på föranledande av Birger Varenius' broder Carl Varenius, vilken från den 1 januari 1933 övertagit uppdraget såsom förvaltare och vice värd i Gustaf Unmans fastigheter. Vid sina undersökningar rörande Unmans affärer kom Dahnberg att syssla jämväl med vissa förhållanden rörande Unmans farbroder Patrik Unman och detta hade till följd, att Dahnberg tyckte sig finna, att Patrik Unmans förmyndare, Breitholtz och Wilhelms-son, förfarit brottsligt vid förvaltningen av detta förmyndarskap. Sedan angivelse till överståthållarämbetet rörande de påstådda brotten skett och polisutredning ägt rum, utan att åtgärd i anledning härav följt, blevo även

vissa befattningshavare vid överståthållarämbetet — nuvarande kriminalpolisintendenten Alvar Zetterquist, polissekreteraren, nuvarande polisdomaren Gösta Berglund och kriminalkommissarien Edvard Eriksson — ut-satta för angrepp från Dahnbergs och Unmans sida. Slutligen ha anklagelser riktats jämväl mot några läkare, vilka på olika sätt medverkat till att Unman och Dahnberg intagits på sinnessjukhus, samt mot en läkare på det sjukhus, där de vårdats. Klagomålen framställdes förutom hos överståthållarämbetet hos JO och hos chefen för justitiedepartementet.

I det följande skall en kortfattad redogörelse lämnas för hur dessa klagomål handlagts.

Vad först anmärkningarna mot Lundquist beträffar lät förmyndarkammaren — som fann Lundquists redovisningshandlingar behäftade med vissa bristfälligheter och ottydligheter — auktoriserade revisorn Paul Norman granska redovisningarna för 1932 och 1933. Denne avlämnade revisionsberättelse i början av mars 1934, av vilken framgick att Norman verkställt kassarevision utan att densamma föranledde någon anmärkning. Norman förklarade emellertid, att det summariska och ofta otillförlitliga materialet icke medgivit fullständig utredning, varför fordrades bland annat mera fullständiga verifikationer samt undersökning av lånetransaktionerna före omyndigförklaringen. Rörande de av hantverkarna erhållna betalningarna hänvisade Norman till att Dahnberg härutinnan var sysselsatt med utredning.

I anledning av Normans utlåtande fick Lundquist inför förmyndarkammaren lämna vissa kompletterande uppgifter.

Sedan Lundquist efter de gjorda angreppen begärt och erhållit entledigande från förmyndarskapet, vände sig Dahnberg och Unman till den nye förmyndaren, Hemming-Sjöberg, och överlämnade till honom det utredningsmaterial de i saken hopbragt. Efter undersökning av detsamma förklarade Hemming-Sjöberg i skrivelse till förmyndarkammaren den 10 oktober 1934, att han ej funnit något som gåve vid handen, att Lundquist obehörigen gynnat sig på myndlingens bekostnad.

Dahnberg och Unman igångsatte då själva en utredning rörande ej blott Lundquists utan även Mileikowskys och Birger Varenius' förvaltning av Unman tillhöriga medel. De biträdades vid denna utredning av godkände granskningsmannen Hammarstrand, hypotekskamreraren R. Tavon och advokaten Sven Lundwall. Resultatet av utredningen, vilken syntes stödja Dahnbergs tidigare påståenden, var klar vid årsskiftet 1934—35.

Det må här noteras, att när Dahnberg den 6 juli 1934 till JO ingav en anmälan rörande det sätt, på vilket förmyndarkammaren handhaft tillsynen över ifrågavarande förmyndarskap, förmyndarkammaren i infordrad förklaring gendrev de gjorda anmärkningarna och fogade därvid intyg av legitimerade läkaren Curth Franke av innehåll, att Dahnberg vid undersökning visade bilden av den välkända kverulanttypen och att största försiktighet och kritiskhet måste tillrådas vid bedömandet av sanningsvärdet av hans utredningsarbete. I en särskild inlaga till JO framförde Dahnberg anklagelser mot Lundquist, Mileikowsky och Birger Varenius. Det påstods i inlagan, att dessa personer förskingrat högst avsevärda belopp från Unman och att de dessutom gjort sig skyldiga till, Lundquist företeende av falska redovisningsräkningar samt Mileikowsky och Varenius bedrägeri mot Unman. Vidare gjordes gällande, att Wilhelmsson vid sin förvaltning

av förmynderskapet för Patrik Unman förfarit brottsligt mot denne med avseende å in-teckningar å 80 000 kronor. Ävenledes beskylldes Franke för brottsligt förfarande. Genom beslut den 10 maj 1935 fann JO ärendet ej föranleda vidare åtgärd.

Sedermera beslöt förmyndarkammaren, att en förnyad granskning rörande Ludquists förvaltning skulle ske av Norman och en av Unman tillsatt granskningsman. Unman utsåg Hammarstrand. Den 29 augusti 1935 avgåvo Norman och Hammarstrand yttrande av innebörd, att anledning i stort sett icke förekom till anmärkning mot Lundquist.

I slutet av 1936 lät förmyndarkammaren för tredje gången, på grund av de alltjämt framförda påståendena om brottslighet från Lundquists sida, inhämta yttrande av Norman angående Lundquists redovisningshandlingar. Den 3 november 1936 avgav Norman i anledning härav utlåtande av innehåll, att de gjorda undersökningarna och revisionerna varit fullständiga.

Rörande sitt deltagande i utredningen har den av Unman utsedde granskningsmannen Hammarstrand lämnat en redogörelse. Hammarstrand har häri meddelat, bland annat, att då han hösten 1934 tyckt sig finna att Lundquists förmyndarräkningar utvisade omkostnader till avsevärt högre belopp än det, varå verifikation företeddes, han frågat Dahnberg, om det ej fanns någon specifik uppgift över samtliga utbetalningar, som Lundquist gjort. Dahnberg hade då förklarat, att någon sådan ej fanns. Det första revisor Norman vid granskningen 1935 visade Hammarstrand var emellertid just de efterlysta uppgifterna, post för post, om gjorda utbetalningar. Hammarstrand anförde vidare: »Jag har å Normans kontor då Unman själv varit närvarande till honom framställt förfrågan, huruvida han hade något att anmärka mot de av Lundquist i hans redovisning upptagna inkomstbeloppen, varpå Unman i vittnens närvaro förklarat att mot inkomsterna hade han ingenting att anmärka. När nu de av Lundquist redovisade och av Unman godkända inkomsterna åtgått för att bestrida de utgifter, som Lundquist kunnat verifiera, så frågar jag varifrån de medel skulle tagas, som skulle hava åtgått för att bestrida de större utgifter, som Unman och hans medhjälpare påstå att Lundquist ej kunnat med kvitton styrka».

Beträffande Lundquist ha utredningar verkställts också i andra sammanhang, nämligen då anklagelserna gällt Lundquist i förening med andra personer. Dessa omnämnas alltså i denna redogörelse i det följande.

Den 6 mars 1936 beslöt överståthållarämbetet, att rörande Mileikowsky och Birger Varenius vederbörlig utredning skulle verkställas inom kriminalavdelningen. Angivelserna mot Lundquist, Norman och Hammarstrand föranledde icke någon ämbetets vidare åtgärd, enär Lundquists förvaltning redan varit föremål för undersökning av förmyndarkammaren. Anmälningarna mot Hemming-Sjöberg, Wilhelmsson, Zetterquist, Berglund, Eriksson och Franke lämnades utan avseende. Vad anginge Carl Varenius, Hägg och Pettersson förklarade sig överståthållarämbetet vilja framdeles meddela utslag.

Sedan undersökning i sistnämnda hänseende verkställts, fann överståthållarämbetet i resolution den 15 juli 1936 sig icke kunna vidtaga någon åtgärd mot Carl Varenius, Hägg och Pettersson, enär utredningen icke kunde anses göra sannolikt, att de förfarit brottsligt mot Unman.

Polisundersökningen rörande Mileikowsky och Birger Varenius handhades av t. f. polisassessorn C. A. Åkerman med biträde av kriminalöver-

konstapeln Axel Ahlgren. Bland annat företogs då till utredande av vilka tillgångar, som tillkommit Unman under tiden från den 1 mars 1931 till den 3 mars 1932, och vilka utgifter han under samma tid haft, den åtgärden att uppgifter inhämtades från alla banker, leverantörer, långivare och andra personer, med vilka Unman veterligen haft affärer under nämnda tid. En jämförelse mellan sålunda funna inbetalningar och utbetalningar syntes giva vid handen, att förklaring kunde erhållas om hur Unmans kända inkomster under angivna tid i stort sett använts.

I resolution den 15 juli 1936 fann överståthållarämbetet sig icke i ärendet kunna vidtaga någon vidare åtgärd, enär den verkställda utredningen ej kunde anses göra sannolikt, att Mileikowsky och Birger Varenius gjort sig skyldiga till brottsligt förfarande mot Unman.

I anledning av fortsatta krav på ytterligare undersökningar och de anmärkningar, som därvid framställdes mot ovanberörda polisundersökning, lät överståthållarämbetet i slutet av 1936 verkställa en kompletterande utredning rörande Mileikowsky och Birger Varenius. Utredningen medförde en del jämkningar rörande beräknade in- och utbetalningar men var icke av beskaffenhet att förändra resultatet av den tidigare utredningen.

På föranledande av förmyndarkammaren och Hemming-Sjöberg blevo Dahnberg och Gustaf Unman den 18 november 1935 undersökta av överläkarna Harald Rabe och Hjalmar Eneström, vilka förklarade dem vara i trängande behov av sinnessjukvård, varför de samma dag intogos på sinnessjukhus. Sedan de därifrån utskrivits den 1 maj 1936, ingåvo Dahnberg och jur. kand. Dahlström till JO en anmälan mot förmyndarkammaren, rådhusrätten och Källander. Vidare framfördes hos JO vissa anmärkningar mot överläkaren å det sjukhus, där Dahnberg och Gustaf Unman vårdats, Fr. Wiesel samt borgmästaren Fant ävensom mot Lundquist, Norman, Hammarstrand, Hemming-Sjöberg, Wilhelmsson, Rabe och Eneström. Genom beslut den 19 december 1938 (ärendet fick vila under tiden en av JK-ämbetet här nedan omnämnd utredning verkställdes) fann JO ärendet ej föranleda någon vidare åtgärd.

Den 23 juli 1936 ingåvo Dahnberg och Dalström till chefen för justitiedepartementet, statsrådet T. Bergquist, en skrivelse, i vilken de påtalade det, enligt deras mening, otillfredsställande sätt, på vilket kriminalpolisens utredningar beträffande Carl Varenius, Hägg, Pettersson, Mileikowsky och Birger Varenius bedrivits. Samliga förut gjorda beskyllningar mot olika personer vidhöllos, varjämte anmärkning framställdes jämväl mot dåvarande polismästaren sedermera underståthållaren Eric Hallgren, Åkerman och Ahlgren. Dahnberg och Dalström anhöllo om vidtagande av sådana åtgärder, att en opartisk utredning vunnos.

Den 30 augusti 1936 gjorde Unman anmälan i saken till chefen för justitiedepartementet, vilken skrivelse främst innefattade anklagelser mot Hemming-Sjöberg, och den 2 september 1936 begärde Dahnberg och Dalström hos statsrådet Bergquist, att åtgärder måtte vidtagas, så att Gustaf Unman erhöles full handlingsfrihet och befriades från förmyndarskapet, samt att fullständig utredning i saken måtte äga rum. Statsrådet Bergquist hänvisade Dahnberg och Dalström till JK.

I skrivelse, som ingavs till JK den 2 september 1936, anhöllo Dahnberg och Dalström om utredning rörande Lundquist, Wilhelmsson, Hemming-Sjöberg, Mileikowsky, Birger Varenius och Carl Varenius, varjämte de

hänvisade till sina tidigare till justitieministern, JO, överståthållarämbetet och kriminalpolisen ingivna skrifter. I ett flertal därefter till JK ingivna inlagor upprepade de vad förut av dem andragits samt yrkade tillsättandet av en utredningskommission bestående av vissa namngivna personer, däribland Dahnberg och Dalström samt dåvarande advokatfiskalen i Svea hovrätt, nuvarande häradshövdingen Ernst Aderlund. Sedan Dahnberg och Dalström i JK-ämbetet fått taga del av förmyndarräkningarna för Patrik Unman, begärde de utredning jämväl rörande vissa av dem mot Breitholtz framställda anmärkningar.

Unman biträdde Dahnbergs och Dalströms begäran om utredning, vilket krav jämväl understöddes av ett stort antal personer, vilka till JK inkommo med uttalanden i saken.

Den 31 oktober 1936 begärde Dahnberg och Dalström hos JK, att en utredningskommission omedelbart skulle tillsättas. Vid personligt besök hos JK uppgåvo de, att de med denna begäran avsågo ärendets upplagande i hela dess vidd av JK-ämbetet.

I anledning härav omhändertogs i JK-ämbetet de till ärendet hörande handlingarna, varefter ämbetets behandling av ärendet tog sin början. Den 27 november 1936 beviljade Kungl. Maj:t justitiekanslern K.-G. Hjärne ledighet från och med den 6 december 1936 från handläggningen av ifrågasvarande ärende och förordnade revisionssekreteraren, numera justitieombudsmannen Folke Rudewall att i anledning av nämnda ledighet i Hjärnes ställe handlägga ärendet.

Någon skriftlig redogörelse över den av JK-ämbetet verkställda undersökningen blev icke upprättad. Rudewall har emellertid rörande undersökningen anfört följande: Vid undersökningen genomgingos de nära 450 stycken inteckningar, som meddelats i Gustafs Unmans fastigheter, i fråga om belåning, omsättning och inlösen med mera. I det närmaste vanns full klarhet i dessa avseenden. Med hänsyn till att talrika anmärkningar framställdes mot de köp och försäljningar av fastigheter, som under ifrågasvarande tid skett av Unman eller för hans räkning, granskades därpå dessa fastighetsaffärer. Vidare granskades och fullständigades den av polisen upprättade vidräkningen beträffande Gustaf Unmans inkomster och utgifter för tiden 1 mars 1931—3 mars 1932, varjämte ingående jämförelse gjordes mellan resultatet av denna undersökning och den av Lundquist avgivna redovisningen. Lundquists samtliga redovisningshandlingar granskades. Slutligen upptogs till behandling särskilt för sig alla de anmärkningar i speciella avseenden, som under ärens lopp framställdes mot samtliga de anklagade personerna, vilka anmärkningar berörde hundratals åtgärder och transaktioner, ofta av synnerligen invecklad beskaffenhet. I åtskilliga hänseenden kompletterades förefintligt utredningsmaterial genom införskaffande av ytterligare upplysningar, men intet framkom, som rubbade resultatet av tidigare undersökningar, mot vilkas fullständighet någon befogad anmärkning ej kunde göras.

I resolution den 15 januari 1937 förklarade JK-ämbetet (t. f. justitiekanslern Rudewall), att vad i ärendet förekommit icke föranledde någon ämbetets vidare åtgärd. JK-ämbetet förklarade, att den verkställda undersökningen icke givit sannolika skäl till antagande, att någon av Mileikowsky, Birger Varenius, Carl Varenius, Hägg eller Pettersson gjort sig skyldig till brottsligt förfarande mot Gustaf Unman; ej heller hade av undersökningen

framgått annat än att de mot Lundquist, Hammarstrand, Norman, Hemming-Sjöberg, Wilhelmsson, Zetterquist, Berglund, Franke och Breitholtz gjorda beskyllningarna för brottsligt förfarande mot Gustaf Unman och Patrik Unman varit grundlösa. Vad som anförts mot förmyndarkammaren och rådhusrätten rörande tillsynen över ifrågavarande förmyndarskap befinns icke vara av beskaffenhet att påkalla JK-ämbetets ingripande.

Sedan vissa av de av Unman, Dahnberg och Dalström angivna personerna påkallat åtal mot dem för de gjorda anmälningarna, yrkade allmän åklagare i början av 1937 vid Stockholms rådhusrätt ansvar å dem för falsk angivelse. Den 7 april 1938 meddelade rådhusrätten utslag beträffande Unman och Dahnberg. Rådhusrätten fann utrett, att Unman och Dahnberg falskeligen angivit olika personer för brott samt att de icke visat sannolika skäl för angivelsen. Enär de på grund av sinnessjukdom saknat förståndets bruk, förklarades de emellertid icke kunna till ansvar fällas. De förpliktades emellertid att utge vissa skadeståndsbelopp. Utslaget fastställdes av Svea hovrätt och högsta domstolen. Genom utslag den 19 januari 1939 dömde rådhusrätten Dalström, som vid verkställd undersökning visat sig icke lida av sinnessjukdom, för falsk angivelse m. m. till fängelse i fyra månader samt förpliktade honom att utgiva skadestånd. Straffet nedsattes av Svea hovrätt till 180 dagsböter å 2 kronor och av högsta domstolen till 120 dagsböter å 2 kronor.

Även efter den av JK-ämbetet den 15 januari 1937 avslutade undersökningen gjordes nya framställningar om utredning i saken. Under åren 1937 och 1938 hemställde sålunda Unman och andra personer i skrivelser till Kungl. Maj:t, chefen för justitiedepartementet, statsrådet K. G. Westman eller andra ledamöter av statsrådet om utredning i Unmansaffären eller vissa delar därav eller i en del i samband med Unmansaffären uppkomna frågor. Jämväl nationalsocialistiska sammanslutningar hemställde i skrivelser till nämnda myndigheter om utredning i saken. Samtliga dessa framställningar jämte vissa folkmötesresolutioner i ämnet, vari de från nationalsocialistiskt håll resta kraven ånyo framfördes, remitterades av Kungl. Maj:t till JK-ämbetet för avgivande av yttrande.

I ärendet avgav JK-ämbetet (justitiekanslern Alsén) tre yttranden. Två av dessa, dagtecknade den 7 april respektive den 19 maj 1938, avse två särskilda förvaltningsåtgärder, företagna den ena av Lundquist och den andra av Wilhelmsson. I enlighet med dessa JK-ämbetets yttranden fann Kungl. Maj:t i beslut den 8 april respektive den 20 maj 1938 ärendet i dessa delar ej föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Det tredje utlåtandet, som är dagtecknat den 15 december 1938, behandlar klagomålen i övrigt. Utlåtandena jämte därvid fogade bilagor ha befordrats till trycket såsom »Justitiekanslersämbetets utredning rörande vissa åtgärder vid förvaltningen av P. Unmans och G. Unmans egendom under deras omyndighet m. m.». Del I innehåller förstnämnda två utlåtanden med bilagor, under det att det sist avgivna utlåtandet med bilagor innefattas i Del II.

Till grund för ämbetets utlåtande den 15 december 1938 ligger i främsta rummet en promemoria, utarbetad av Rudewall. Denna omfattar en redogörelse för den utredning, som han 1936 och 1937 verkställde i egenskap av t. f. justitiekansler. Över promemorian avgåvos därefter yttranden av Unmans dåvarande förmyndare, revisorn Karlsteen, samt av Billing och

revisorn A. Strömberg, vilka sistnämnda båda personer Unman då sedan åtskillig tid anlitat för utredningar rörande sina affärer. Yttranden avgåvos vidare av advokatfiskalen Aderlund och auktoriserade revisorn Sven Hagström, vilka av chefen för justitiedepartementet tillkallats för att biträda ämbetet med utredningar i ärendet. Icke i något yttrande gjordes gällande, att ytterligare utredning vore erforderlig.

Här må antecknas, att Billing och Strömberg i sitt yttrande framhöllo, att deras granskning huvudsakligen avsett den tid, varunder Mileikowsky och Varenius handhaft förvaltningen av Unmans förmögenhet. Vidare anförde de bland annat:

»Såsom även i promemorian framhållits klarlägger utredningen på grund av avsaknad av erforderliga handlingar icke till fullo gången av samtliga affärstransaktioner som ägt rum och måste sålunda en viss osäkerhet alltjämt råda beträffande de ekonomiska förhållandena vid särskilda tidpunkter. Hart när oöverstigliga svårigheter äro nämligen förknippade med uppgiften att efter så lång tid söka rekonstruera de affärshändelser, som ägt rum i en ekonomisk förvaltning av så betydande omfattning som den unmanska.»

I fråga om tiden 1932—1936 yttrade Billing och Strömberg följande:

»Vi ha så mycket mindre ansett anledning föreligga för oss att ingå på en realprövning av förmyndarskapsförvaltningen som vi alltjämt hava den bestämda uppfattningen att tidigare verkställda utredningar omhänderhafts på ett objektivt sätt och av fullt kompetenta personer. Under den av oss verkställda granskningen har denna vår uppfattning icke rubbats och ej heller har något framkommit, som givit vid handen att något brottsligt förfarande skulle hava förelegat från förmyndarnas sida. I anslutning härtill vilja vi framhålla, att i samtliga de fall, där på grund av en viss tvekan och oklarhet Unman påkallat utredning från vår sida, fullständig klarhet vunnits beträffande det verkliga förhållandet. På grund härav få vi som vår uppfattning framhålla, att någon ytterligare utredning utöver den, som nu verkställas av justitiekanslersämbetet, icke synes av behovet påkallad.»

Sedan Rudewall tagit del av Karlsteens, Billings, Strömbergs, Aderlunds och Hagströms yttranden, inkom Rudewall med eget yttrande till JK-ämbetet. I utlåtande den 15 december 1938 förklarade ämbetet, att genom de verkställda undersökningarna sådan utredning förebragts rörande den unmanska förmögenhetsförvaltningen, att anledning saknades för ämbetet att vidtaga eller förordna ytterligare åtgärd i berörda hänseende. JK-ämbetet fann alltså de framställda kraven på förnyad undersökning av Unmansaffären icke böra föranleda någon åtgärd. Den 30 december 1938 beslöt Kungl. Maj:t i enlighet med vad ämbetet sålunda hemställt.

Den 7 oktober 1939 ingåvo Dahnberg och Dalström till justitiedepartementet en skrift, däri de förklarade sig vidhålla förut framställda yrkanden om en objektiv undersökning av Unmansaffären. Departementschefen överlämnade skriften till JK-ämbetet. Genom resolution den 11 november 1939 lämnade ämbetet skriften utan avseende.

I en den 27 maj 1943 dagtecknad skrift anhöll Billing såsom förmyndare för Unman hos JK om utredning rörande lagligheten av den försäljning av Unman tillhörigt lösöre, som ägt rum under tiden för Lundquists innehav av förmyndarskapet. Ämbetet (justitiekanslern Alsén) beslöt den 25

september 1943, efter verkställd utredning, att vad Billing anfört icke skulle föranleda någon ämbetets vidare åtgärd.

Med företeende av nytt material, som delvis åvägabragts med hjälp av JK:s tryckta utredning, begärde Unmans förmyndare Billing den 2 juli 1946 hos Kungl. Maj:t förnyad, allsidig och förutsättningslös utredning i Unmansaffären och en enahanda beskaffad granskning av JK-ämbetets utredning 1938 beträffande samma ämne. Sedan denna skrivelse remitterats till JK verkställde nuvarande riksåklagaren Maths Heuman såsom tillförordnad JK med biträde av hovrättsfiskalen Karl W. Modigh utredning i ämnet och avgav utlåtande den 19 juli 1947. Därunder behandlades icke blott Billings ovan nämnda skrift utan jämväl en senare av honom ingiven skrift ävensom utlåtanden av auktoriserade revisorerna Harald Carlström och Kurt Elfborg samt juris kandidaten Birger Cornell. Utredningen utmynnade i en hemställan, att de remitterade skrifterna icke måtte till någon åtgärd föranleda; JK-ämbetet ansåg sig icke kunna tillstyrka ny utredning i Unmansaffären. Över utredningen inkom förmyndaren Billing med påminnelser. Kungl. Maj:t avgjorde saken den 14 november 1947 och fann därvid ej skäl vidtaga ytterligare åtgärd i ärendet.

I utlåtandet framhölls, att Unmans envisa påståenden att han utsatts för brott måste ses mot bakgrunden, att Unman lider av psykisk abnormitet, att han helt saknat sinne för affärer och att han under kort tid förlorat en avsevärd del av sin förmögenhet. Undersökningen i saken inskränkte sig till de mot Mileikowsky, Varenius och Lundquist riktade beskyllningarna, alldenstund klagandena nu begränsat sina anmärkningar till dessa personer. De framförda anklagelserna behandlades punkt för punkt. Enligt ämbetets mening kunde en förnyad utredning av Unmans ekonomiska mellanhavanden med Mileikowsky och Varenius icke leda till något praktiskt resultat. Ämbetet anförde bland annat:

»Om en utredning angående mellanhavandet med Mileikowsky och Varenius skall verkställas, måste den anslutas till klagandens mera preciserade påståenden, huru Mileikowsky och Varenius i varje särskilt fall skulle ha gått till väga, då de frånhänt Unman medel. Utredningen skulle med andra ord få inriktas på de särskilda transaktioner, genom vilka Mileikowsky och Varenius enligt klagandens förmenande orättmätigt riktat sig på Unmans bekostnad. Ehuru i fråga om flertalet av dessa transaktioner klagandens beskyllningar mot Mileikowsky och Varenius äro påvisbart oriktiga eller åtminstone med hänsyn till den utredning som föreligger framstå såsom högst osannolika, är det givetvis icke fullständigt uteslutet, att vid en ytterligare utredning skulle kunna framkomma omständigheter, som kunna åberopas till stöd för att någon enstaka transaktion ägt rum, vid vilken Unman blivit föremål för obehörigt förfarande. Med hänsyn till materialets beskaffenhet få emellertid utsikterna att vinna positiva resultat härutinnan anses mycket små och vara beroende på rena tillfälligheter. Redan det förhållandet, att det omfattande arbete, som av myndigheter och enskilda nedlagts i denna sak — vilket arbete med få avbrott pågått i närmare femton år och säkert omfattat tiotusentals arbetstimmar — givit så ringa resultat, tyder på hur föga sannolikt det är, att en förnyad utredning skulle kunna bringa i dagen nya omständigheter. Även om emellertid mot förmodan några omständigheter av angiven beskaffenhet

skulle framkomma, torde de med all säkerhet icke komma att innefatta bindande bevisning. Vad som särskilt försvårar Unmans ställning i bevisningshänseende är det förhållandet, att Unman genom att utfärda skuldebrev eller kvittenser å de omtvistade beloppen erkänt sig ha erhållit de vederlag, som han nu påstår icke ha kommit honom till godo. Framhållas må, att ehuru Unman lidit av psykisk abnormitet, denna dock icke varit av sådan natur att den synes kunna undanrycka bevisvärdet av dessa erkännanden.

Med hänsyn till vad nu anförts kan ämbetet icke finna det rimligt, att någon ytterligare utredning i Unmansaffären, såvitt rör Mileikowsky och Varenius, företages genom det allmännas försorg.»

Beträffande anklagelserna mot Lundquist framhålles i utredningen:

»När Unmansaffären tidigare behandlats, ha klagomålen mot Lundquist framför allt avsett, att han skulle ha förskingrat avsevärda belopp av Unmans medel och dolt förskingringarna genom företeende av falska redovisningshandlingar. Dessa beskyllningar ha genom de tidigare utredningarna blivit fullständigt och på alla punkter vederlagda. Några anklagelser i dessa hänseenden göras, åtminstone icke uttryckligen, i de nu remitterade skrifterna.

Vad som nu anmärkes mot Lundquist avser närmast vissa av honom vidtagna åtgärder i samband med försäljning av Unman tillhörigt lösöre, varjämte en hel del olika, mera speciella förfaranden påtalas.

Även de flesta av de anklagelser, som sålunda nu framställas mot Lundquist, ha behandlats vid de tidigare utredningarna men därvid icke förantlett till åtgärd mot Lundquist. Vid den undersökning som nu ägt rum har intet framkommit av beskaffenhet att föranleda något annat bedömande än tidigare.

Av de först nu framförda beskyllningar, som icke behandlats vid tidigare utredningar, har ämbetet närmare undersökt en, nämligen anmärkningen, att Lundquist i sin redovisning för Unmans förmögenhetsställning vid tiden för dennes omyndigförklaring icke upptagit fordran mot direktören Georg Wränge. Denna undersökning har givit vid handen, att någon befogad anmärkning mot Lundquists handlingssätt i denna del icke synes kunna framställas. Övriga mot Lundquist framförda klagomål, som icke tidigare behandlats, utgöras av lösa helt ogrundade påståenden eller avse åtgärder, som även om de bevisligen företagits icke kunnat föranleda någon anmärkning mot Lundquist.

De utredningar, som tidigare verkställts rörande Lundquists förmynderskapsförvaltning, ådagalägga otvivelaktigt, att Lundquists redovisningar varit svåröverskådliga, ofullständiga och i övrigt bristfälliga. Måhända har man häri att finna en bidragande orsak till de häftiga angrepp från Unmans sida mot Lundquist, som utgjorde upprinnelsen till Unmansaffären. Överhuvud får man det intrycket, att Lundquist ådagalagt viss nonchalans vid utövandet av förmynderskapet. Rättvisligen må emellertid framhållas, att särskilt Unmans tilltrasslade affärer och hans avsaknad av ordnad bokföring måste ha berett Lundquist utomordentliga svårigheter. Det måste också erkännas, att Lundquist gjort betydelsefulla positiva insatser till förmån för Unman och därigenom kunnat rädda betydande värden (åtminstone omkring en kvarts miljon kronor). Om icke förmynderskapet förvaltats

med den skicklighet och Unmans intresse tillvaratagits med den aktivitet som Lundquist ådagalagt, hade med all säkerhet konkurs varit oundviklig och ingen del av Unmans förmögenhet kunnat räddas. I betraktande härav framstå de angrepp som nu, trots de förut gjorda grundliga utredningarna, fullföljas mot Lundquist och som till huvudsaklig del avse relativt betydelselösa ting såsom högeligen anmärkningsvärda.

Innehållet i de remitterade skrifterna såvitt rörer Lundquist synes därför uppenbarligen icke kunna giva anledning till ny utredning.»

Med anledning av att i de remitterade skrifterna gjorts gällande, att JK-ämbetets utredning är felaktig och ofullständig, framhålles i utredningen följande:

»Påståendet att den tidigare utredningen är ofullständig måste tillbakavisas. Tvärtom får utredningen — särskilt med beaktande av de mestadels mycket osannolika och löst grundade beskyllningar som föranlett densamma — anses vara synnerligen grundlig och omfattande. Man torde med fog kunna påstå, att exempelvis det oerhört vidlyftiga arbete som nedlagts å vidräkningen, av kriminalpolisen i Stockholm åren 1935 och 1936 samt av Rudewall åren 1936 och 1937, ligger utanför vad som rimligen kunnat krävas av åklagarmyndigheterna. Den omfattande utredning, som i detta avseende vidtagits, är att betrakta såsom ett led i myndigheternas strävan att oberoende av vad som kan ha ingått i deras skyldigheter icke lämna någon möjlighet oprövad att i möjligaste mån erhålla klarhet i om det kunde finnas något fog för Unmans misstankar eller om dessa endast voro utslag av en icke fullt normal persons vanföreställning.»

Även efter Kungl. Maj:ts beslut den 14 november 1947 att bifalla JK-ämbetets yrkande om avslag på framställningarna om förnyad utredning i Unmansaffären ha till chefen för justitiedepartementet, statsrådet Herman Zetterberg, och andra myndigheter ett dussintal framställningar gjorts i Unmansaffären, bland andra av Cornell och Dalström. Genom beslut den 21 januari 1949 har Kungl. Maj:t förklarar framställningarna icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Vidare har Kungl. Maj:t den 28 januari 1949 behandlat en av ombudsmannen A. Ekman samt jur. kandidaterna Cornell och H. Fahlerantz gjord framställning i Unmansaffären. Framställningen — till sin ena del helt sammanfallande med yrkandet i motion nr 16 — föranledde icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Slutligen har Kungl. Maj:t genom beslut i konselj den 22 april 1949 lämnat utan avseende en av Cornell gjord framställning om ytterligare utredning i Unmansaffären.

JK-ämbetets utredningar i Unmansaffären ha helt naturligt avsett frågan, huruvida någon av de från Unmans sida angripna personerna kunde ställas till ansvar för brottslig gärning. Resultatet har blivit, att så icke är fallet. Däremot ha utredningarna givetvis icke kunnat omfatta spörsmålet, om Unman kunnat ha anspråk av civilrättslig art gentemot någon av de angripna personerna.

För fullständighetens skull må emellertid noteras, att mellanhavandena mellan Unman och Mileikowsky gjorts till föremål för domstols prövning och handlagts i alla tre instanserna. Därvid ha Unman och hans ombud förebragt all den bevisning, som de efter utredningar genom myndigheternas försorg eller på eget initiativ varit i stånd att förebringa.

Unmans nuvarande förmyndare Billing har sålunda efter stämning, som delgivits Mileikowsky den 25 februari 1941, vid Stockholms rådhusrätt yrkat, att denne måtte förpliktas att avgiva redovisning och utgiva vissa belopp till Billing. Genom dom den 5 maj 1942 har rådhusrätten ogillat Billings talan. Svea hovrätt har i dom den 29 januari 1943 fastställt rådhusrättens dom med viss ändring av motiveringen. I hovrättens dom sökte Billing ändring hos högsta domstolen. Den 6 december 1948 har högsta domstolen fastställt Svea hovrätts dom och sålunda ogillat den av Unman förda talan. En ledamot av domstolen var av avvikande mening och ansåg Mileikowsky betalningsskyldig till Unman med ett belopp av 28 500 kronor jämte ränta från den 8 juni 1931.

Vidare har Billing efter särskilda stämningar å Mileikowsky vid rådhusrätten yrkat ogiltigförklaring av vissa mellan Unman och Mileikowsky ingångna avtal m. m. Billing har till stöd för sin talan i detta mål åberopat, att Unman ingått avtalen under inflytande av rubbad själsverksamhet. Billings yrkanden ha ogillats av rådhusrätten genom dom den 20 juni 1944. Sedan Billing fullföljt talan i Svea hovrätt, har hovrätten i dom den 9 februari 1945 ej funnit skäl göra ändring i rådhusrättens dom. Billing sökte hos högsta domstolen ändring. Högsta domstolen fastställde den 6 december 1948 hovrättens dom.
